

Deontologia i informàtica. Una introducció

*Els errors més perniciosos són precisament
els que resulten de la bona intenció.
Von Clausewitz*

Els objectius d'aquest tema passen, després d'establir-hi els conceptes bàsics necessaris, per centrar-nos en l'aplicació de l'ètica a les empreses i començar a aclarir com les TIC ha afectat no solament a aquestes, sinó a tots, des de la societat en conjunt fins a les nostres més insignificants accions.

Introducció

La història de la tecnologia és la part de la història de com la gent aprèn a usar les noves tecnologies en les seues formes èticament correctes. Pel camí, a vegades, cometem danys terribles. Però, què és una forma èticament correcta? Si analitzem la premsa clàssica es destaquen especialment els efectes negatius dels mitjans digitals, amb una forma polaritzada de pensament que enfronta la “tecnologia bona” contra la “tecnologia dolenta”. D'altra banda, és la mateixa anàlisi ètica acceptable a Europa que a Àfrica? I sota un prisma budista? El contrast ix del xoc cultural, una cosa evident avui. Pensem sense més ni més en les caricatures de Mahoma aparegudes a Europa o als EUA i el seu efecte derivat en altres països o, fins i tot, dins del nostre, en determinades edicions censurades de revistes d'humor i les seues conseqüències. Adonem-nos que si apareix alguna cosa en la premsa de Chicago percebran i potser ofenguen a Brazzaville, però si retirem aquesta publicació del quiosc, provocarem possiblement una difusió més àmplia dels continguts gràcies a la xarxa, perquè la fruita prohibida sempre és la més apetitosa. I això sense oblidar que també hem de distingir entre la responsabilitat ètica individual i la matisació de l'entorn. Amb tota aquesta diversitat entre ètiques i cultures, amb una immensitat de mitjans digitals i persones diferents, com podríem imaginar desenvolupar unes guies ètiques que es puguin acceptar al llarg de tot el globus? (Ess, 2011)

Encara més: considerem els canvis, tant tecnològics (considerem que el 1980 deu megues de disc dur eren suficients per a la privacitat de tota una vida, i avui no n'hi ha prou per a arregar un passeig de vint minuts pel campus si trobem elements dignes de ser fotografiats), com en la nostra memòria diària (la informació necessària en les nostres vides en el món desenvolupat també ha crescut molt, pensem en números com són els de la seguretat social, l'IBAN, etc.)...

Introduïm un altre element distorsionador: si preguntem a peu de carrer quina relació tenen l'ètica i la informàtica, pocs hi veuran cap, si més no de manera intuïtiva. Al llarg d'aquest tema i els següents intentarem donar cos a aquestes connexions que, sí, existeixen.

L'origen de la computació en si té arrels profundes, prèvies a la informàtica. Des dels inicis de les societats primitives va ser necessari comptar per a realitzar bescanvis, dividir el treball, comprendre el moviment dels estels. Els humans necessiten comptar i per a aconseguir-ho van inventar nous símbols (els nombres) i manejar quantitats. (Latorre Sentís, 2019). Cada vegada

els mecanismes de suport per a aquests comptes s'han anat complicant més i més..., fins avui. Això ens força, com deia Ortega, per a poder ser humans, a reflexionar sobre la nostra capacitat tecnològica (Ortega y Gasset, 1968).

Però augmentem l'aposta. On sí que veu la gent relació és entre ètica i empresa, encara que en aquest cas la seua visió sol ser o negativa o entenent-ne l'ús com una mera màscara per a amagar problemes de corrupció i escàndols financers popularitzats en els mitjans de comunicació. Es parla de la "falsa moral del capitalisme", que indica que el capitalisme no fa ús de l'ètica si no és en benefici propi: en benefici del capital, de l'empresa, no de la persona, del ciutadà. Però no hi ha veritats absolutes en aquest camp.

Reprenent aquesta visió popular que acabem de presentar, podem veure com des del principi de l'economia moderna hi ha hagut defensors d'una "concepció moral del capitalisme" o, amb altres paraules, "ètica del capitalisme"¹. D'igual manera, històricament s'han donat estudis de les perspectives ètiques del socialisme, del feixisme, etc. Però el que ens ocupa és la societat en què estem immersos, on el que s'anomena *els mercats* ocupen cada vegada més espai del que tradicionalment han ocupat els *estats*, element que afegeix addicionalment importància al món de l'ètica i, en particular, al del terme que avancem, "autoregulació".

Però no ens quedarem amb els casos de corrupció ni amb la seua denúncia. L'ètica veurem com apunta més lluny, a les condicions de fons. Amb paraules de Sabater (Sabater, 1991), la moral, com la vida a la qual serveix i a la qual dona sentit, no pot ser mai deixada per a més tard.

I ara mesclem en el còctel aquests tres ingredients: ètica, empresa i tecnologies de la informació.

No fa falta que incidim en les cessions que l'ocupació de les TIC ens provoquen com a individus: deixem un rastre de les nostres converses electròniques, de la nostra vida mateixa en les xarxes socials, dels nostres costums quan fem les targetes de crèdit, els registres del qual poden reconstruir els nostres passos, o quan acceptem unes TOS que permeten que la nostra batedora arreplegue les converses que mantenim a la cuina de la nostra casa. La vinculació amb l'excessiu poder polític que adquireixen algunes empreses sembla evident. No obviem, d'altra banda, que s'està establint una nova relació de poder que pot canviar el planeta de la mateixa manera en què aquest el va fer quan el món occidental es va desfer dels règims feudals. Fins fa molt poc (Jarvis, 2010) governs i empreses creien tenir el control. I ho tenien, efectivament. Ja no, i les proves palpables es veuen en els moviments ciutadans coordinats per internet i en les revoltes del nord d'Àfrica. No fa molt de temps, a Egipte se succeïen esdeveniments truculents: bombes en fleques que segaven vides, i semblava que no s'immuta ningú. De sobte s'empresona un bloguer i cau el govern, i se'n persegueixen judicialment els ministres.

Sembla alterar-se fins i tot el concepte que tenim pel preu de les coses. Pensem, per exemple, en Armin² Heinrich, dissenyador de programari que el 2008 va crear una aplicació per a

---

¹ Des d'un dels pioners com és Adam Smith fins a, sense anar més lluny, Espanya, el pare Palau i la seua Acció Social Popular de principi de segle XX.

² Vegeu: https://en.wikipedia.org/wiki/I_am_rich

iPhone: "I'm rich". No feia res més que mostrar una joia però costava 999 dòlars. Només va estar disponible un dia, encara que n'hi va haver prou perquè sis persones ja l'hagueren comprada per a poder presumir-ne de l'excés de diners. Ens sembla una cosa eixelebrada, un extrem al qual la societat en conjunt ni s'acosta? Plantegem-nos el que costa la tinta de les nostres impressores, uns 2.000 euros el litre, el triple d'un Vega Sicília de 1968 i el doble d'un litre de Channel N°5³. I tots usem tinta d'impressora, sense plantejar-nos el perquè del seu absurd preu.

Tenim unes normes que semblen immutables, les de les relacions humanes, però també un escenari canviant. Els envits que la tecnologia ens dona semblen afectar mil·lennis de relacions humanes, o no és així?

Definicions

Introduïrem unes definicions necessàries per a poder parlar amb propietat, que tots tinguem clar de què parlem a cada moment

En altres assignatures –per apuntar alguna en concret Fonaments d'Organització d'Empreses– es coneix el concepte d'empresa i la seua importància en el context social. Emana d'aquesta idea un enfocament que gira entorn de la seua responsabilitat bàsica de crear riquesa, però falta tractar d'una altra responsabilitat dels seus dirigents: la de prendre decisions que afavorisquen el benestar de l'entorn social. Per a expressar-ho d'una manera més ajustada, podríem dir que a l'empresa no solament se li exigeix eficiència en la producció de béns i serveis, sinó que també ha de sentir una preocupació respecte a l'entorn que l'envolta, i amb el qual interactua.

Així, de moment, ja anem parlant de dos conceptes: d'una banda "Ètica"⁴, i, de l'altra, "Responsabilitat Social", als quals se sumen uns altres derivats o semblants. Els concretarem.

Ètica⁵: Ciència del comportament humà, saber pràctic preocupat per esbrinar la fi de la nostra acció, per a poder decidir procediments, ordenar les metes intermèdies, a fi de prendre decisions encertades. La llibertat d'actuació està implícita en la condició humana, però *poder triar* ens porta a la indicació que l'ètica està estretament lligada al concepte de responsabilitat. **Responsabilitat** en el sentit que qui tria un curs d'acció, podent triar-ne un altre, és responsable del que ha elegit: ha de respondre de la seua elecció, ja que a la seua mà estava evitar-la.

Cal distingir per a evitar la confusió entre les sigles entre responsabilitat social de l'empresa (RSE), responsabilitat social corporativa (RSC) i responsabilitat social (RS). Per a això seguim textualment (Fernández, 2009) i definim:

Responsabilitat Social: com el compromís que tenen tots els ciutadans, les institucions, públiques i privades i les organitzacions socials, en general, per a contribuir a l'augment del benestar de la societat local i global. Veiem com no difereix substancialment de la definició base de (de Miguel, 1999): obligació de la direcció de l'empresa, com a persones, de prendre les decisions que afavorisquen el benestar de l'entorn social i en propicien un millor futur.

³Vegeu: <https://www.a4toner.com/blog/la-tinta-uno-de-los-liquidos-mas-caros-del-mundo/>

⁴ És obvi que tots, de forma natural, tenim gravades idees sobre el que és *bo* o sobre el que és *dolent*. Sense necessitat d'introduir-se en la xarxa, en l'espai *real*: no és el mateix comprar o robar un llibre o *prendre diners que et cauen del cel* enfront de robar una botiga (Lessig, 2001).

⁵ Cortina (Bibliografia)

Responsabilitat social de l'empresa o empresarial (RSE): filosofia i una actitud que adopta l'empresa cap als negocis i que es reflecteix en la incorporació voluntària en la seua gestió de les preocupacions i expectatives dels diferents *grups d'interès* (avui se sol emprar el terme aliè al nostre idioma *stakeholders*), amb una visió a llarg termini. Una empresa socialment responsable busca el punt òptim a cada moment entre la rendibilitat econòmica, la millora del benestar social de la comunitat i la preservació del medi ambient.

Responsabilitat Social Corporativa (RSC): amplia l'àmbit de la responsabilitat social de l'empresa per a incorporar les agències governamentals i altres organitzacions, que tinguen un clar interès a mostrar com fan el seu treball.

Atès que l'assignatura porta en el seu nom el terme *deontologia* i no el d'*ètica*, i com tots dos generen confusió ja que es donen per sinònims algunes vegades, cal distingir entre ambdós.

Confondre l'ètica general amb la deontologia és un greu error, però no es pot crear unes anotacions sobre deontologia sense un fonament de principis bàsics ètics. D'altra banda, la deontologia no es pot equiparar a una casuística que intenta oferir receptes per a cada cas particular.

Els termes moral professional, ètica professional i deontologia professional, encara que utilitzats indistintament en alguns manuals, admeten especialment una matisació. Aprofundirem en les diferències, però d'entrada diguem que el terme moral s'utilitza més per a designar els problemes de la consciència moral individual, mentre que el terme deontologia se centra només –almenys de forma molt accentuada– en l'estudi del deure o els deures de l'home. Sembla més apropiat utilitzar el terme ètica professional que el de moral professional, ja que el terme ètica és més ampli i no solament es polaritza en els deures professionals sinó també en les idees i valors que la professió tanca en si mateixa, i sobretot perquè afegeix el matís de l'estudi d'aquests, no la seua mera aplicació, com veurem. Encara que per raons merament extrínseques i de difusió emprarem el terme deontologia professional (Vázquez & Barroso, 1996)

Una de les diferències quan parlem d'*ètica* i *deontologia* és que la primera fa directament referència a la consciència personal, mentre que la segona adopta una funció de model d'actuació en l'àrea d'una col·lectivitat. (Feroz Urquia, 2014)

Per a formalitzar les definicions, tenim que:

Deontologia: (dels termes grecs *deure* i *coneixement*) va ser introduït per Jeremy Bentham - *Deontology or the Science of Morality*, el 1889. (Dominguez, Bolado, Gómez, & Miranda, 2012). Seguint Jeremy Bentham seria la ciència o tractat dels deures que afecten de manera habitual, encara que no exclusiva, la professió. Assenyala que la deontologia, com a ciència, és conèixer què convé fer en cada ocasió. La seua aplicació a l'àmbit professional té l'origen en l'exercici de la medicina i es va anar trasplantant gradualment als diferents sectors professionals. En l'actualitat aquest concepte fa referència als deures derivats de l'exercici professional, a tractats que tenen per objectiu dotar els professionals de normes precises per al seu comportament en el context social en què desenvolupen la seua professió. (Garriga Domínguez, 2012) El Diccionari Normatiu Valencià defineix *deontologia* com "Ciència o tractat dels deures i dels principis ètics". També, i ací xifrem el major interès, "especialment d'aquells que regeixen l'exercici d'una professió". O el Diccionario de la Real Academia defineix

Deontología “como la ciencia o tratado de los deberes”. O com “la parte de la ética que trata de los deberes, especialmente de los que rigen una actividad profesional”⁶. La qual cosa ens porta a parlar de la deontologia amb aquest cognom, Deontologia professional.

Però abans, recuperem una paraula que ja ens acompanya fa molt: **professió**. Sorgeix la professió quan apareix l'organització i la divisió del treball. La professió té sentit de servei a la societat sense defugir el significat utilitari de la remuneració pel treball realitzat. Max Weber defineix la professió com la peculiar especificació i coordinació que mostren els serveis prestats per una persona, fonament per a aquesta d'una possibilitat duradora de subsistència o de guany. (Vázquez & Barroso, 1996)

Deontologia professional: ciència pràctica que a la llum dels principis de la raó natural estudia les accions humanes en la mesura que inserides en la vida social a què aporta la seua cooperació al bé comú i de la qual el professional recapta els beneficis per a la seua subsistència. S'entén per deontologia professional la part de la moral que s'ocupa de determinades obligacions ètiques que sorgeixen en relació amb l'exercici de la professió, en el desenvolupament del treball i sobretot en relació amb els experts externs que tenen repercussió en la societat. L'home és alhora persona privada i membre d'una societat en què exerceix una activitat i un treball; per tant, produiran deures i obligacions. En resum, podríem dir que és la ciència normativa que estudia els drets i deures dels professionals com a tals. (Vázquez & Barroso, 1996)

Ètica: Aprofundim en la definició donada més amunt. Etimològicament, prové de la paraula grega *êthos*⁷ que al·ludeix als comportaments de l'individu derivats del seu propi caràcter. Seguint amb la RAE, ens trobem dues accepcions significatives: d'una banda, com a conjunt de normes morals que regeixen la conducta de la persona en qualsevol àmbit de la vida i, de l'altra, com a part de la filosofia que tracta del bé i del fonament dels seus valors. Tradicionalment, aquesta segona ha sigut la més estesa (així, per exemple, García Alonso defineix l'ètica com la ciència filosòfica que estudia els actes humans com relacionats amb la fi última de l'home (García Alonso, 1986). Podríem trobar centenars de definicions similars en els llibres tradicionals d'ètica, però és la primera la que més s'ajusta al nostre camp de treball: el futur professional. Es podria confondre, però apareix un matís: és una cosa orientada al bé, no exigible.

Veiem que es tracta de més que matisos: el terme deontologia se centra de manera molt accentuada en l'estudi del deure (Vázquez & Barroso, 1996). Tornant a Feroz (Feroz Urquia, 2014), l'ètica de les professions es mou en el nivell intermedi de les ètiques específiques o *aplicades*. El professional es juga en l'exercici de la seua professió no solament ser un bon o dolent professional sinó també el seu ésser ètic. No acaba de ser considerada una persona èticament acceptable qui en tots els àmbits actua bé i compleix els seus deures menys en

---

⁶ Per tant, es pot parlar d'ètica sense esmentar la deontologia, però no parlar de deontologia sense definir l'ètica.

⁷ L'*êthos* de la ciència segons Robert K Merton és un codi tàcit de l'activitat i transmès a través de l'exemple, tan profundament interioritzat que sembla que pel propi pes es pot definir mitjançant quatre adjectius: universal, col·lectiu, desinteressat i escèptic. (Tolosa, 2003)

l'exercici de les seues responsabilitats professionals. L'ètica general de les professions es planteja en termes de principis, el deontologisme planteja els temes ètics en termes de normes i deures. I

Els principis es distingeixen de les normes per ser més genèrics que aquestes. Els principis posen davant els ulls els grans temes i valors de viure i d'actuar. Les normes apliquen els principis a situacions més o menys concretes, més o menys genèriques. Les normes solen fer referència a algun tipus de circumstància, encara que siga en termes genèrics. Però també els principis es fan intel·ligibles quan adquireixen concreció normativa i fan referència a les situacions en què s'invoquen i s'apliquen. En termes generals un principi enuncia un valor o meta valuosa. Les normes, en canvi, intentant realitzar el principi sota el qual se subsumeixen, diuen com s'ha d'aplicar un principi en determinades situacions.

Podem resumir, seguint Feroz (Feroz Urquia, 2014), que són dos termes que se solen usar com a sinònims, encara que tenen una sèrie de diferències, de les quals destaquen:

Deontologia professional	Ètica professional
Orientada al deure	Orientada al bé, al bo
Recollida en normes i codis "deontològics"	No es troba recollida en normes ni en codis deontològics, està relacionada amb el que pensa el mateix individu (consciència individual/professional)
Aquestes normes i codis són mínims i aprovats pels professionals d'un determinat col·lectiu professional (periodistes, metges, advocats...)	No és exigible als professionals d'un determinat col·lectiu (periodistes, metges, advocats...)
Se situa entre la moral i el dret	Part de l'ètica aplicada

Taula 1. Diferències entre deontologia professional i ètica professional. (Feroz Urquia, 2014)

Ens queda parlar d'un parell de termes que sovint es confonen en aquest concepte: les bones pràctiques i la moral.

Què és una **bona pràctica**? Les bones pràctiques fan referència a una col·lecció de recomanacions que venen del món professional i que susciten un consens en un domini donat. Les bones pràctiques provenen del món de les organitzacions i no com succeeix amb els estàndards, d'una organització dominant. Les bones pràctiques han d'haver provat que aconseguixen atènyer beneficis per a les organitzacions i això en diferents contextos. L'interès de les bones pràctiques resideix normalment en la millora de la qualitat. Les bones pràctiques normalment es compilen en una guia de bones pràctiques, estan sota la responsabilitat d'associacions professionals o associacions d'usuaris. Dins del camp de la informàtica destaca l'enfocament ITIL, basat en les bones pràctiques, que no és sinó una selecció de bones pràctiques molt operativa en matèria de gestió dels serveis informàtics, generades per l'OGC (Office of Government Commerce), l'Oficina de Comerç Governamental britànica, que en té la propietat intel·lectual. És un marc de treball, de recomanacions, no un estàndard i encara menys una norma. És oberta, no és propietària sinó pública. (Baud, 2016)

Ens queda el terme moral. Segons algunes crítiques la popularitat actual de la paraula ètica es deu a un pur efecte de moda que no té més motivació que la necessitat, una miqueta vetlada, de substituir la paraula moral, un mot massa desacreditat i gastat. Tenint en compte que en les traduccions en anglès és freqüent veure substituïda moral per *ethics* i, en sentit invers *ethics* per ètica, hem d'admetre que la idea que la moral, després d'un passeig anglosaxó, va tornar a nosaltres transformada en ètica, no manca de tot fonament. (Tolosa, 2003). Nosaltres en aquests temes dedicats a la deontologia emprarem la traducció directa i, així doncs, en alguns llocs apareixerà moral i en uns altres ètica, entenent completament errònia la postura d'aquells investigadors que diuen que és necessària una ètica sense moral, fet tan difícil com explicar com és el color roig a un cec de naixement.

L'ús del terme ètica en un sentit més global que el de moral podria proporcionar, d'altra banda, una distinció útil. En aquesta accepció, la successió de les tres paraules: deontologia, moral i ètica, reflecteix una professió que va del particular al general, del local al global. La idea queda clarament explicada a través d'un exemple: Maquiavel va assenyalar que hi ha un conflicte entre la moral cristiana i la raó d'estat; ací diríem que a l'ètica competeix l'arbitratge d'aquest conflicte entre dues lògiques. (Tolosa, 2003)

No és propòsit fer un tractat extens sobre el terme, però la distinció entre nivells de la moral que estableix Gélínier pot il·luminar més que una definició complexa. En cada nivell de relacions que veurem es correspon una moral que és en última instància un codi de bona gestió. Gélínier percep tres nivells, anomenats M1, M2 i M3.

Així, M1 s'aplica al nivell de les relacions personals i immediates; M2 s'aplica al nivell de les relacions professionals i mediates, que s'expressa de manera objectiva mitjançant la provisió de béns i serveis, i M3 s'aplica al nivell de l'organització de la vida econòmica nacional. M2 i M3 sumats constitueixen la moral industrial.

M1: nivell de les relacions personals i de la vida privada. Cada home és responsable dels seus actes, de la seua vida, ha de creure en el valor de la seua destinació personal i la utilitat de realitzar-lo de la millor manera possible, no ha de perjudicar els seus semblants, ha d'abstenir-se d'emprar la violència, el frau, l'engany, la pressió i, excepte casos excepcionals, ha de respectar les lleis i regles socials establides. Ha d'analitzar els seus errors i els dels altres i traure'n experiències per a acomodar la seua conducta.

M2: nivell de les relacions mediates en la vida professional. S'apliquen tant a assalariats com a directius de les empreses. Tots han de considerar la seua professió com una missió essencial el compliment eficaç de la qual està dotat d'un eminent valor social i humà al servei de l'interès general. Si es considera responsable de l'exercici eficaç de la seua professió, s'hi lliurarà amb energia i dedicació. En les seues relacions professionals amb els altres homes ha de donar mostres d'integritat i també d'objectivitat. Respectarà les lleis en vigor i tindrà una constant preocupació pel perfeccionament mitjançant el desenvolupament i la innovació.

M3: nivell de l'organització de la vida econòmica. Aspectes: igualtat davant la llei, plena ocupació, separació de funcions (Estat que manté el control dels equilibris globals de la nació vs Estat com a gestor d'activitats productores) (Gelinier, 1967)

Possiblement les dues primeres entrades del diccionari de la Real Academia permeten donar llum definitiva al terme: **Moral** seria allò pertanyent o relatiu a les accions de les persones, des del punt de vista de la seua obra en relació amb el bé o el mal i en funció de la seua vida individual i, sobretot, col·lectiva. Com a adjectiu, seria el conforme amb les normes que una persona té del bé i del mal. (No em sembla moral.)

Arribat en aquest punt, de segur que apareix un dubte al cap de qui llegeix aquestes línies. Llavors, què diferencia l'ètica de la moral? Si considerem que amb moral ens referim al conjunt de normes i principis que es basen en la cultura, costums i actuacions d'un individu, un grup social o una societat, l'ètica seria l'estudi científic i reflexió sobre aquest conjunt de normes i principis, que ens permet assenyalar la diferència entre el que està bé i el que no. Aquesta explicació deixa a les clares perquè no podem entendre una ètica sense moral, encara que potser sí una moral sense ètica.

Una vegada comptem amb les rajoles, ens queda alçar la paret. I d'igual manera que amb les mateixes rajoles podem alçar un centre comercial o una catedral, també disposem de diferents enfocaments possibles per a entendre la responsabilitat de l'empresa, això és: fins on arriba aquesta. El concepte de responsabilitat social fa referència a l'actitud de l'empresa davant de les demandes de tipus social plantejades pel conjunt dels ciutadans a conseqüència de les seues activitats, als costos socials que la mateixa genera o, amb altres paraules, els beneficis que la societat deixa de percebre pel fet que les activitats de l'empresa es duguen a terme. La pregunta és, doncs, a més de davant dels propietaris, dels accionistes de l'empresa, aquesta té cap obligació amb algú més? No sempre la resposta que es dona és afirmativa, encara que l'empresa, com a institució social que és, haurà de reaccionar davant dels impactes polítics i socials del seu entorn.

I és que la societat del segle XXI espera un poc més que l'estricta compliment de la llei per les empreses, com més grans siguen, i confia com a mínim que es responsabilitzen dels costos socials i ecològics que resulten de les seues activitats. Però no es posa un límit màxim, per la qual cosa podem també esperar en alguns casos que ajuden a resoldre problemes de la societat, totalment aliens a la seua actuació. Un exemple podrien ser les beques per a estudis que concedeixen algunes empreses o les ajudes al món de la discapacitat, més enllà del que la llei imposa.

Ètica de l'empresa

Podem classificar en tres els possibles enfocaments de l'ètica dins de l'empresa, segons s'arribe més o menys lluny en aquestes expectatives. Ho podem veure en la taula següent:

Taula 1. Orientacions de la responsabilitat social de l'empresa –adaptat de (Claver, 1996).

Orientació	
Enfocament negatiu	La responsabilitat de l'empresa es limita al desenvolupament eficient de la funció econòmica. L'objectiu és maximitzar el benefici mitjançant l'ocupació eficient dels recursos disponibles. Es compleixen les responsabilitats econòmiques i legals.

Enfocament intermedi	La responsabilitat deriva de la negociació entre l'empresa i els grups d'interès (empleats, accionistes, govern, veïns, ciutadans). Es tracta de satisfer-los mínimament, en funció dels recursos aportats per ells. Es compleixen les responsabilitats econòmiques, legals i socials.
Enfocament favorable	Compromís en funció del canvi en els valors i prioritats socials, les relacions laborals, les exigències dels consumidors... Es busca maximitzar el benefici mitjançant una millora de la imatge de l'empresa, perquè això li permetria incrementar les vendes. Es compleixen les responsabilitats econòmiques, legals, socials i cíviques.

Aquestes orientacions ens donen motiu a pensar en una divisió de la responsabilitat social en quatre parts, en què no en totes prendrà part l'ètica. (de Miguel, 1999)

Econòmica. En el cas de l'empresa pública, produir els béns i serveis que la societat demana. En el cas de l'empresa privada, a més, obtenir un benefici suficient per als seus beneficiaris interns⁸. Benefici suficient significa que no es justifica el "tot val" amb la condició de maximitzar aquest benefici.

Legal. Les empreses han de complir la normativa municipal, autonòmica, nacional, de la Unió Europea..., en molts casos se superposa amb l'ètica, per exemple, com a avanç del que en aquest mateix tema veurem, en el cas de les dades personals.

Ètica. No sempre n'hi ha prou amb complir la legislació. Un exemple poden ser les empreses que faciliten la cura dels fills dels treballadors, sense cap norma que els hi obligue.

Discrecional. Com una ampliació del cas anterior, se segueixen raonaments ètics i una mica més. Es tracta d'actuacions voluntàries, com a contribucions de l'empresa sense estar obligats per cap causa, com les fundacions Ramón Areces o les de Coca-Cola, Carrefour o Altadis, que aporten ajuda econòmica a activitats que no finança l'estat.

Així doncs, el comportament èticament responsable d'una empresa es pot considerar una sèrie de capes que es van superposant les unes a les altres. El nivell econòmic, dependent del que s'anomena "el mercat", i el legal, dependent del Govern, conformarien la capa més baixa; l'ètica, dependent de la societat, marcaria una segona capa; i la tercera i última vindria conformada per les activitats discrecionals, que naixen de la voluntat de la direcció de l'empresa.

Segons vagin les empreses cobrint aquestes capes, podem classificar en tres grans categories l'actitud d'aquestes (Díaz de Castro & Redondo, 1996):

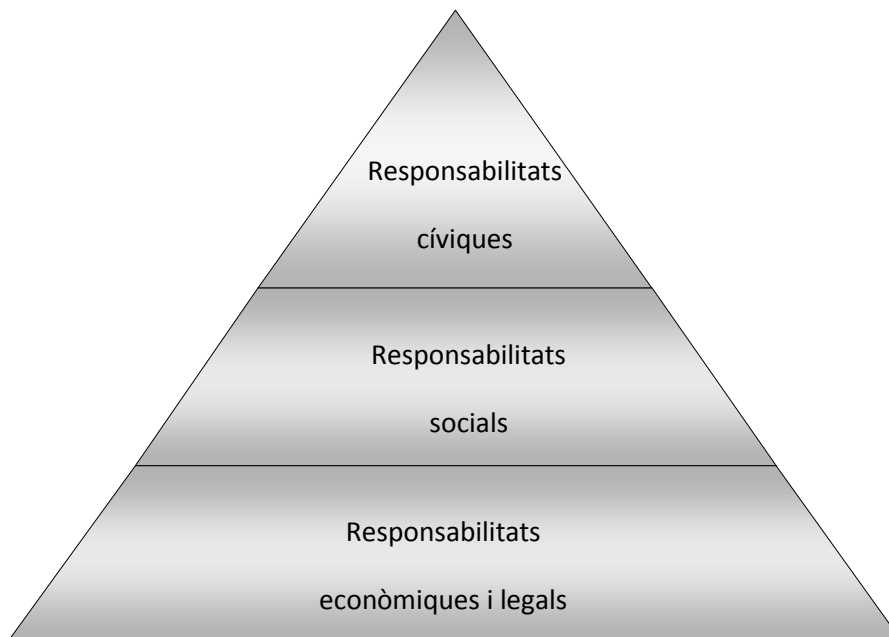
Administració immoral: busca l'èxit pràcticament a qualsevol preu. La llei es veu un obstacle, el seu objectiu és únicament la rendibilitat. No solament és falta d'ètica sinó que està contra la conducta ètica. Se situa fora de la piràmide

---

⁸ Terme que definirem en aquest mateix tema.

Administració amoral: Compliment estricte de les responsabilitats econòmiques i legals. Se situa en el primer nivell de la piràmide.

Administració moral: considera la llei com un mínim a complir d'estàndards ètics. Es busca l'èxit però sempre sota paràmetres ètics i els ideals de justícia. Ens trobem en el segon nivell de la piràmide. Si, a més, es busca una "reinversió en la societat" dels seus beneficis, ens trobem en la cúspide.

Il·lustració 1. Continu de responsabilitat social. Adaptat de (Donnelly, Gibson, & Ivancevich, 1997)

Què fa entrar algunes empreses en aquesta *Administració moral*, dur a terme accions dels dos pisos superiors de la piràmide? A qui afecten aquestes accions?

La idea utòpica de l'ètica com un conjunt de mandats que s'han de complir sense importar les circumstàncies ni les conseqüències es queda en això generalment, en una utopia.

No obstant això, el concepte d'ètica amb què treballem aquí, com ja hem dit, és el de l'ètica *de la responsabilitat* enfront de la dogmàtica definició anterior, trucada *ètica de la convicció*. L'ètica de la responsabilitat atén les conseqüències finals. Posem com a exemple paral·lel el manament "No mataràs", comú en totes les religions. Tanmateix, també són comunament acceptades per totes aquestes excepcions a aquesta regla, com l'homicidi justificat en legítima defensa⁹. És possible, doncs, conjugar aquests dos factors des del prisma de la responsabilitat.

---

⁹ "L'acció de defensar-se pot comportar un doble efecte: l'un és la conservació de la pròpia vida i l'altre la mort de l'agressor..., solament és volgut l'un, l'altre no." Sant Tomàs d'Aquino. El catecisme de l'Església catòlica, al punt 1.736 incideix en el mateix aspecte. Podem trobar elements anàlegs en l'Alcorà (Sura IV, versicle 94 i s.).

No es tracta d'articular casos concrets *a priori*, les decisions finals han de quedar a les mans dels que en siguen responsables.

Factors influents en l'ús de l'ètica en una organització.

Per què no totes les empreses presenten un comportament social responsable? Què les fa diferents? Hi ha una sèrie de factors (Diaz de Castro & Redondo, 1996) que influeixen:

- *Cost de les mesures*: Les mesures ètiques influeixen en la rendibilitat a curt termini.
- *Grandària de l'empresa*: Per regla general, en ser més gran l'empresa, tenen més recursos.
- *Compromís de la direcció*: Declaracions d'intencions que no es compleixen solen estar a l'ordre del dia. Es requereix *predicar amb l'exemple*, que la direcció complisca també la seua part i així faça creïble el missatge.
- *Metes a curt termini*: Saltar-se l'ètica per a guanyar més diners, sobretot en moments de dificultats financeres.
- *Imitació de la negativitat*: Copiar és fàcil. I copiar els pitjors aspectes és més fàcil que copiar-ne els bons.
- *Fluctuació dels conceptes*: Una cosa considerada positiva en una cultura pot ser negativa en una altra, o en un moment diferent del temps. Fins i tot en la mateixa societat hi pot haver diferents criteris.
- *Competència*: A més competència, més risc hi ha de comportaments poc ètics.
- *Llei i ètica*: La llei marca un mínim. A curt termini, la falta d'honradesa pot ser rendible, però a llarg, compromet la mateixa existència de l'empresa.

Beneficiaris de l'ètica empresarial.

Per a guanyar en senzillesa, els dividirem en *interns* i *externs* (Donnelly, Gibson, & Ivancevich, 1997) (Diaz de Castro & Redondo, 1996).

Beneficiaris interns

Es tracta dels relacionats directament amb les activitats de l'empresa

1. *Clients i consumidors*: Tot consumidor d'un producte o servei ha de tenir dret a un ús segur d'aquest, a informació suficient i clara, a triar i a poder ser sentit. Parlem ací de relació qualitat/preu, l'atenció sobre les queixes, a fer públics els controls de qualitat...
2. *Empleats*: Els empleats han de ser respectats en els seus drets laborals, no poden ser discriminats i han de rebre una compensació equivalent a la seua aportació. Es tracta d'oferir-los prestacions, com ara fons de pensions, assegurances mèdiques, formació i fins i tot préstecs...
3. *Accionistes*: Han de rebre informació sobre els resultats corporatius i els beneficis que obtenen. Des de l'enfocament negatiu (recordem la **taula 1**), aquest seria l'únic grup a tenir en compte. La veritat és que hi ha proves (Donnelly, Gibson, & Ivancevich, 1997) que amb un comportament socialment sensible s'aconsegueixen més beneficis.
4. *Proveïdors*: L'empresa pot aconseguir concerts amb els seus proveïdors per a millorar la capacitat tècnica d'aquests, eliminar o reciclar subproductes...

Beneficiaris externs

Es tracta de grups indefinits, la societat en general, les futures generacions.

1. *Específics*: Problemes amb grups marginats, amb la discriminació de la dona, dels discapacitats, dels ancians... Sobre els discapacitats, per exemple, ja hi ha moltes empreses que reserven per a ells un percentatge de llocs laborals. Quan això no respon a lleis (es reserven per exemple més llocs dels indicats) o pressions, es tracta d'una resposta a una sensibilitat social determinada.

2. *Generals*: Prevenció de problemes ecològics o ambientals, contribució a la salut comunitària (campanyes per a afavorir la donació d'òrgans pagades per alguna gran empresa...). Una pime pot atendre en aquest camp amb accions tan elementals com, per exemple, col·locar un recipient de recollida de piles botó. Un restaurant, cedint-ne els salons per a una reunió de veïns...

Balanç social

Una empresa, hem vist com no solament crea béns i serveis, sinó que és un sistema amb un entorn determinat. Un entorn al qual pot perjudicar, contaminant rius o creant addicció a Internet als xiquets, per exemple, o beneficiar-ho afavorint l'accessibilitat dels edificis o donant beques d'estudi.

Hi ha coses, doncs, que no s'inclouen en el balanç clàssic, això és, segons el Pla General de Comptabilitat de 2008, però sí que són imputables a l'empresa. Fins i tot dins de la mateixa empresa, no queda tampoc tot reflectit en el balanç.

Una vegada acceptades les seues responsabilitats amb la societat i l'entorn que l'envolta, l'empresa pot estimar uns indicadors que en quantifiquen el compliment. És ací on sorgeix el *balanç social* com a instrument per a delimitar la responsabilitat de l'empresa.

El balanç social arreplega de manera sistematitzada totes les activitats que duu a terme una empresa des del punt de vista social i cívic.

Podem definir (Mateos, 1998), doncs, el **balanç social** com el sistema d'informació empresarial que reflecteix les relacions de l'empresa amb la societat, el seu entorn i els seus grups interns i externs, amb la finalitat de proporcionar una informació transparent de totes les aportacions que presta a la societat.

Pot servir de mitjà d'informació per a donar a conèixer una sèrie de fets econòmics i socials derivats de l'activitat empresarial. Això podem fer-ho de diferents maneres:

- Crear una nova manera d'expressar els balanços, on destaquen els aspectes socials.
- Incorporar les dades de pura naturalesa social en el sistema informatiu (composició de plantilla, etc.)
- Incorporar informació sobre beneficis i costos socials que l'empresa proporciona.

El treballador al si de l'empresa

La nostra societat ha canviat. Això ho veurem amb més detall quan explorem la relació i l'efecte del canvi entre societat i TIC, però no fa falta ser un expert en història per a poder estar d'acord amb aquesta expressió.

No pensem que els esquemes ètics que ens envolten venen de sempre. L'ètica fonamentada en el capitalisme va emergir en societats protestants en clar contrast amb un catolicisme tolerant amb els plaers de la vida. Va ser Max Weber qui ho va deixar més clar amb el seu llibre *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*. (Latorre Sentís, 2019) L'ètica evoluciona, doncs, i ho fa de segle a segle, any rere any fins i tot. Evoluciona, com ho fa la societat, com ho fan les lleis. D'igual manera que no podríem avui aplicar el criteri de l'ull per ull, i no abonyeguem amb un bat de beisbol el cotxe al veí de pàrquing que ens ha ratllat el nostre, no podem usar les lleis del segle XIX per a evitar el porno venjatiu (*revenge porn*). Això sí, recordem que l'evolució de les lleis és molt lenta, i potser per això l'ètica s'hi ha d'avançar.

Pel que fa al punt actual –la vida dins de l'empresa– és clar que ha canviat la relació entre treballador i directiu, el tipus de treball, la intensitat, el sou..., i el que hi podem fer. És la tecnologia l'evident motor d'això. Pensem a tall d'exemple, dins del nostre camp, que el cost de produir un mega va ascendir a 20.000 dòlars el 1970, i el 2001 el cost s'havia desplomat a dos cèntims de dòlar. (Porter, 2011)

En tot cas, un professional ha d'obrar segons les exigències de la seua consciència, tenint en compte que en el terme de les seues accions es refereix a persones amb drets i deures inalienables, i en això és fonamental subratllar que el principi de la subordinació de la professió a la moral és fonamental. En altres paraules, no hi ha professions per damunt del bé i el mal, encara que podem entendre que hi ha una forta temptació a saltar aquesta barrera, per exemple amb la frase “el negoci és el negoci”. (Vázquez & Barroso, 1996)

La societat s'ha materialitzat. El treball està perdent el sentit vocacional en tots els nivells i professions; l'afany de guanyar com més millor i amb el menor esforç comença a ser un criteri de conducta col·lectiva. El treball no és, abans de tot, una font d'enriquiment personal, sinó un servei social que constitueix certament un títol just per a exigir la deguda remuneració, però la finalitat de la qual no és, ni ha de ser, el màxim guany amb el mínim esforç. (Vázquez & Barroso, 1996)

Tecnologia, societat i canvi

Davant el fet incontestable del canvi produït en la vida de l'ésser humà per la tecnologia cal reflexionar sobre el fenomen. Quan un llaurador del segle XVIII estava malalt, molta sort havia de tenir perquè un metge l'atenguera. I si fora així, poc més que algun xarop amb dubtós efecte, o la seua simple companyia mentre venia la barca de Caront podia esperar. Avui, el ciutadà mitjà va a un ambulatori reclamant una salut perfecta, i que quasi immediatament i màgicament es curen totes les seues/nostres malalties. De fons, en aquest salt en el buit, tenim que si bé es manté que el coneixement sobre les tècniques mèdiques en la població en general distava de poder equiparar-se a la dels professionals de la medicina, avui (sumant a la cada vegada més baixa resistència al dolor i els pesars d'una població que ha viscut el període de pau més llarg que es recorda i amb multitud de millores tècniques que faciliten el seu dia a dia), tenim un altre factor: aquesta bretxa de coneixement s'ha emplenat en fals amb dades sense processar. Tractarem d'explicar-ho.

En totes les èpoques la ignorància ha sigut la condició intel·lectual dominant en la població. Tots som ignorants avui dia, perquè és virtualment impossible que ho sapiem tot de totes les disciplines. Un neuròleg altament reconegut probablement no té ni idea de com va ser la vida

d'Abraham Lincoln durant el seu període a Springfield, i un historiador desconixerà el més elemental de les sinapsis. I encara que no fora així, probablement ni l'un ni l'altre coneixeran res del desenvolupament d'estratègies de privacitat per defecte per a webs de l'Administració pública. A mesura que la nostra societat va adquirint de forma global coneixements, la suma d'aquests es fa impossible de digerir per un sol humà, encara que disposem ara d'eines que ens permeten agilitar el procés d'accés a les fonts i estudi (internet, televisió...). Així i tot, ens alimentem, ens indigestem potser, amb un al·livi de dades que fa que aquest pacient, que no té bàsicament idea d'una sola de les assignatures de primer de la carrera de medicina, després d'haver consultat Google, pretenga saber quina és la solució a la seua malaltia i puga dictaminar que el metge que l'atén és un perfecte talòs per no aplicar-la.

Molt a poc a poc veiem com el que deia Yukio Mishima sobre la intel·ligència col·lectiva (la intel·ligència no és col·lectiva, el que és col·lectiva és la ignorància) va cobrant validesa. Aquesta socialització de la ignorància amenaça convertir la nostra cultura en un sòlid bloc de plexiglàs, on, d'una banda, tenim un reduït nombre de persones que cada vegada saben més coses sobre elements molt concrets del nostre puzzle cultural, mentre que, alhora, va creixent exponencialment el nombre dels que, creient que saben per haver-se atipat de consultes a dades aïllades, en realitat abracen la cultura dels tòpics, les veritats universals i, perquè no dir-ho, de la ignorància. El fenomen sembla narcotitzar la societat que queda indefensa davant de la pluja de noves magarrufes que, disfressades amb les vestidures del políticament correcte, i confontent l'al·livi de dades amb el coneixement i l'opinió assossegada amb la veritat col·lectiva ofega les poques veus dissidents en un mar de trivialitats. Si algú escolta música que s'ix del normal, no veu les sèries que veu tothom (o les veu, però hi afegeix unes altres) i, sobretot, si llegeix llibres que no solament no són best-sellers, sinó que per alguna raó s'han etiquetat de maleïts, té totes les paperetes en la rifa per a ser marginat. La idiòcia sempre es considera intel·ligència, si els mesuradors d'audiència en donen el vistiplau.

Ací entrem nosaltres. La mà tècnica que obri el que alhora és l'aixeta de les dissorts però també pot ser l'aigua que evite que morim de set: la xarxa.

D'ací la importància que el professional informàtic no solament siga conscient que el seu treball comporta una responsabilitat per si mateix, sinó que haja de mantenir una reflexió elemental sobre fenòmens que *a priori* semblen escapar de la seua àrea d'abast, com són la neutralitat de la xarxa, la censura de continguts o la pugna entre cultura universal i propietat intel·lectual. Aquest és el nostre punt de partida, que no és poc.

Tornem als canvis. Cada vegada som més dependents de la tecnologia. I això no és nou, ja que des que deixàrem de ser animals per a convertir-nos en humans hem sigut éssers augmentats per la tecnologia, siga un simple bastó, unes ulleres o un braç protètic imprès en 3D. Aquests elements ens milloren la vida, però ens mouen a la reflexió. Durant segles el degoteig tecnològic va ser tan escàs que el període d'adaptació al canvi va poder ser tan llarg com calguera, i fins i tot més¹⁰.

---

¹⁰ Amb excepcions, com quan a la Cambodja de Pol Pot s'eliminava qualsevol que portara ulleres, perquè les lents eren símptoma de vel·leïtat intel·lectual i, per tant, potencials enemics del règim.

L'ésser humà ha estat en canvi permanent des que comencem a ser esclaus dels cereals amb la revolució agrícola. En arribar la segona revolució, la industrial, de sobte el canvi es va accelerar, les màquines van poblar el nostre treball, el nostre oci, les nostres cases, les nostres ciutats, a nosaltres mateixos. Treballs cada vegada més repetitius i monòtons que ens permeten guanyar diners amb què comprar més tecnologia i també treballs que ja no depenien d'un mateix o d'un senyor conegut, amb cara i nom, sinó de grans i anònimes corporacions que, al seu torn, donaren pas a l'organització dels empleats en sindicats per a defensar-ne els drets i les seues vides particulars es feien més còmodes en alguns aspectes i més incòmodes en uns altres. Tenim medicaments miraculosos que impedeixen la nostra mort segura, com són els antibiòtics, però afegim elements agressius abans inexistents, com ara l'aire contaminat d'unes ciutats cada vegada més grans. Encara que el major dels canvis va venir amb el temps. Amb el mesurament d'aquest.

Pensem en un sastre de la ciutat de València en el segle XVII. A poc a poc el seu negoci creix, va contractant aprenents que l'ajuden. Ell continua prenent les mides i cosint la roba principal, mentre que encarrega als seus ajudants les tasques secundàries: cosir les calces, agranar el taller, portar els encàrrecs..., si un arriba mitja hora més tard no passa res, ja que recuperarà el treball després. No deté la producció de tots. Però el besnet del sastre encarrega unes màquines de teixir, aquests primers invents programables. Compra unes naus en un poble pròxim i assigna les tasques als seus treballadors. Un, serà l'encarregat d'introduir els fils; un altre, les targetes perforades; un tercer revisa els desplaçaments de la trama..., han d'anar tots a l'una, perquè en cas contrari l'absència d'un dels treballadors retarda la resta.

I aquest és un problema. Cada poble tenia la seua pròpia hora. A Catarroja podien ser les onze i mitja, però al Grau de València faltava un quart per a les dotze. Perquè la incipient xarxa de transport públic (el ferrocarril) servia d'alguna cosa, els horaris van passar a ser iguals. I a popularitzar-se la mesura del temps, una cosa abans confinada als campanars de les esglésies. En contrast, avui hem de fer un gran esforç per a no saber quina hora és: ens ho diu el cantó de l'ordinador, el portem a la polsera, al telèfon, apareix al microones, en anuncis al carrer, a la ràdio...

Aquest temps cada vegada mesurat amb més precisió és un factor d'extrema importància, perquè es converteix no solament en una dada més, sinó en un element de control de les altres dades. Però amb això donem pas a la tercera revolució. La revolució informàtica.

El temps s'estampa en tota aquesta informació que generem, que ens envolta i que ens domina: el nostre oci, les nostres compres, la nostra vida laboral, les nostres relacions personals generen una informació cada vegada més valuosa. I no solament generem, sinó que consumim informació, que ens fa cada vegada més dependents. Estem cada vegada més necessitats de dades, siguin certes o falses, d'informacions trivials o d'alt contingut. Però sempre necessitem estar connectats. (Latorre Sentís, 2019)

Però això mereix un apart. Els canvis provocats precisament per *nosaltres*, per la informàtica en general. La informàtica constitueix una tecnologia especial i planteja, en conseqüència, qüestions i consideracions ètiques i jurídiques específiques. Per això és oportú caracteritzar l'ètica de la Informàtica i mostrar així perquè aquest camp dins de l'Ètica professional, és un subcamp emergent d'especial importància per als professionals informàtics. Es plantegen

noves situacions i nous problemes i gran part d'aquestes noves situacions i problemes són d'una naturalesa ètica. Òbviament hi ha intents de resoldre aquests problemes aplicant les actuals regles i solucions ètiques de caràcter general, però no per això és menys important fer una ullada al passat a la recerca de millors valors ètics tradicionals.

Cap a una nova societat

Canvia la nostra societat? Diuen que tot continua. Que, per exemple, per parlar d'alguna cosa que s'ha posat de moda en els mitjans de comunicació, l'assetjament (*bullying*) ha existit des que hi ha humanitat. I que, per tant, conceptes com ara el ciberassetjament no són més que adaptacions d'una cosa ja pretèrita, com el llibre electrònic (*e-book*) ho és del llibre, o el cinema de les pintures d'Altamira. Però les noves tecnologies tenen el poder de l'altaveu i de replicar de forma fàcil i exponencial tant la bondat com la dolenteria: ens mirem per a bé o per a mal en els altres. Per a imitar-los, envejar-los i fins i tot per a molestar-los. En el seu ja clàssic *Microserfs*, Coupland arriba a dir que hi ha tanta gent que ja no té vida pròpia que hom es pregunta si no és una nova manera d'existència que es farà tan extens que no cabrà ja en l'escala moral: serà, senzillament, la manera de ser de la gent (Coupland, 1996). I la veritat que la temptació passa per donar la raó a Coupland.

La realitat es desdibuixa, com diu (McKenna, 1994). La virtualitat s'introdueix en les nostres vides i no arribem a poder diferenciar-la. Vivim realitats alternatives, de la Grècia clàssica a l'Amèrica espanyola del segle XVI. Encara més: després d'això podem veure el telenotícies de la nit, però ni amb aquesta dada que ens subjecta al món real estarem segurs de saber la veritat sobre la realitat. Les històries que ens comptem a nosaltres mateixos sobre la manera en què funciona el món confirmen la nostra experiència directa de com funciona el món (McKenna, 1994). La qüestió de l'ètica en els mons virtuals (Dudley, Bramen, & Vincenti, 2012) ens hauria de fer reflexionar sobre el pluralisme de valors. La nostra visió de què és ètic es basa en la nostra visió del món i, en segon lloc, en la premissa que diu que més d'un sistema de valors pot existir simultàniament. Però davant de preguntes com ara "què és la justícia?", no tindrem mai una sola resposta unànime, condicionada en funció dels sistemes de valors en un determinat moment i lloc que arrossegueu els presents. Estaran competint els sistemes de valors, fins i tot dins de la mateixa comunitat i en un punt donat en el temps.

Dudley ens porta a pensar en les xarxes socials o jocs de simulació (*sim*). La construcció dels sistemes d'ètica és una cosa variable, quan una persona està connectada, la seua identitat no passa necessàriament a configurar la personalitat de la seua identitat en línia. Hi ha qui canvia de sexe, es fa més jove, més prim i més atractiu del que és: és fàcil de gestionar i alterar la forma en què altres persones ens veuen. Davant aquesta realitat, sorgeix un dilema ètic: pot un atac personal contra un avatar interpretar-se com l'equivalent d'un atac en contra de la persona a què representa l'avatar? La "humanitat" o dels diferents avatars en els mons virtuals és important. Hi ha hagut mal real? La resposta la dona el grau de separació del creador del seu avatar. Passar una gran quantitat de temps "en la pell del nostre avatar" pot provocar sentiments forts d'associació fins al punt que un atac a l'avatar pot sentir-se com un atac a un mateix. A mesura que passem més temps com aquest avatar, les diferències entre les nostres personalitats en línia i en la vida real són menors. En part, és perquè és complex "mantenir vius" dos personatges diferents, i també perquè la distinció entre el món "real" i el nostre món virtual, en el nostre interior, deixa de ser significativa. En lloc de convertir el ciberespai en una

cosa separada, les xarxes electròniques s'estan convertint en part de la nostra vida real. A Alemanya, recentment va saltar la notícia que un jutge va acceptar un divorci basat en la infidelitat d'un dels cònjuges, que posseïa un avatar molt actiu sexualment amb altres avatars. Això, lluny de l'anècdota, hauria de servir-nos per a la reflexió.

Però deixem el món virtual i tornem al real. Pensem en els canvis que, seguint (Himanen, 2004), es produeixen en la nova economia, on el treball és encara un valor autònom, però subordinat als diners. Som molts els que considerem el treball com valor suprem, i condemnem els peresosos, tot i que no necessiten treballar per a viure. Lamentablement, no hi ha equilibri. La balança s'inclina escandalosament a favor dels diners. Dividends, opcions d'acció, accions de les empreses com a compensació..., semblen dominar el pensament de la societat. Diners i propietat, un concepte que associat al primer són el motor del capitalisme. Propietat que en fer-se extensible a la informació filen encara més prim que obtenen diners de patents, marques registrades, *copyrights*, drets d'autor, contractes de no revelació i altres mitjans similars. De fet, la informació és fins a tal extrem reservada que, quan es visita una empresa dedicada a la tecnologia de la informació, a vegades no es pot deixar de pensar que els panyes amb què es protegeix aquesta informació fan de l'edifici una presó de màxima seguretat. D'aquesta propietat tornarem a parlar quan tractem breument del programari lliure. Himanen ens recorda que en obert contrast amb aquesta revitalitzada ètica dels diners, l'ètica originària del *hacker* posava l'accent en l'obert, el lliure accés, la no-propietat.

Aquesta cerca de coneixement que vam veure en l'ètica *hacker*, precisament, és la que ha preocupat la humanitat durant mil·lennis. En relació amb això, McKenna ens indica que qüestions de valors i ètica es reprimeixen sota els estendards de la practicitat i del sentit de realitat. Ens ofeguem enmig de la informació, però patim fam de coneixement (McKenna, 1994).

No podem tancar aquest apartat sense fer una reflexió, amb el suport de (Joyanes Aguilar, 2010), que ens retrotrau als punts passats dedicats al *hack*: ara com ara, en un món dominat per les xarxes socials, el vector d'infecció més utilitzat per a fer-nos arribar un regal atractiu, que conté ocult el programa maliciós, ja no és el correu electrònic, una cosa molt personal, de mà a mà. Avui, els vectors d'infecció són molt diversos: han passat per les xarxes P2P que emmascaren els troians en vídeos musicals o pel·lícules i les descàrregues de programari gratuït a servidors web, tan utilitzats com a esquer en xarxes socials, amb continguts dinàmics, que en visitar-los l'usuari es descarrega, sense saber-ho, el programa maliciós, etc. La virtualitat amb la qual començàvem l'apartat ens porta a veure com, dins del nostre món tecnològic, les males arts es disfressen d'informació que busquem per a sadollar la nostra set de coneixement i, en realitat, infectar-nos. Infringint qualsevol norma ètica, per descomptat.

És possible trobar criteris que puguin ser assumits de forma universal? Hem de recordar que no tots els valors són compartits per tothom. Posem un exemple que ens és molt volgut des del prisma de la informàtica: la protecció de dades. Podem arribar a creure que la privacitat és un valor de forma universal. Però mentre que en el món occidental la privacitat es considera un dels drets bàsics individuals a ser protegit, en moltes cultures asiàtiques tradicionalment s'ha entès la privacitat com alguna cosa col·lectiva més enllà de l'individu; per exemple, la privacitat de la família, que considera la privacitat individual fins i tot com una cosa negativa. I

posats a posar alarmes pensem com varien algunes barreres. Posem un altre exemple amb la pornografia –el negoci que mou més diners en la xarxa–, matèria que en els anys cinquanta i seixanta era fins i tot il·legal en la major part del nostre entorn (Dinamarca va ser el primer país a legalitzar-la, el 1969) i que avui, movent ingents quantitats de diners, se sotmet a debats per les diferents òptiques. Dins del feminisme hi ha una tendència a veure-la com un element d'opressió, però també hi ha feministes anti antipornografia; i tot això sense deixar de banda tots els possibles conflictes derivats que vinguen de consideracions d'altres maneres de veure la sexualitat (LGTB). No hi ha el perquè d'un únic prisma possible per a analitzar la xarxa i els seus continguts, i no podem oblidar això. (Ess, 2011). I no solament per la seua localització geogràfica. Encara que hi ha qui diu que parlar dels nadius digitals de Prensky és una teoria criticable pel seu determinisme tecnològic. (Livingstone, 2009), no deixa de ser una referència clàssica. Prensky (Prensky, 2001), amb els seus nadius digitals, parla d'una barrera que divideix aquells que van nàixer en aquest món altament carregat de tecnologia d'aquells que la veiem anar a poc a poc mentre envaïa les nostres vides, de forma evident, ens fa veure no solament la informàtica, sinó el món en general, amb prismes diferents segons la nostra edat. Per posar un exemple gràfic, vaig créixer creient en l'espai Bruguera, aquell món alternatiu on viuen Mortadel·lo i Filemó, Zipi i Zape, Carpanta, Sacarino o la família Cebolleta. L'alumne mitjà, tanmateix, forma part d'una generació que ha crescut creant l'espai on viuen avatars, amb menyspreu a les lleis físiques i fins i tot a les morals. No és l'edat l'única barrera. A les indicacions de Prensky afegim síndromes com ara la ignorància (la informàtica és una capsula negra, se sap què es fa però no com es fa), la complexitat (és un món tan complicat que és impossible entrar a explicar-li'l i molt menys posar normes) o la realitat virtual (com que el que hi ha a internet no existeix, per què preocupar-nos-en?) (De George, 2003)

Tanmateix, les normes del joc, l'ètica, han de ser vàlides per a tothom. I des d'aquest punt de partida, que no hem d'oblidar mai, hem de treballar: no podem establir normes per a joves i unes altres per a vells, per a asiàtics o europeus, per a homes i per a dones. El joc ha de tenir la mateixa exigència per a tothom.

En aquest repte de trobar un joc de regles vàlids per a tots arriba Lessig, que planteja una idea cada vegada més estesa (Lessig, 2001): Internet pot retornar un fet perdut a principi del segle XX: el sentit de comunitat. De pertinença a un grup, en un món on la gent ja no se saluda a l'autobús o al replà de l'escala. El mateix Lessig comença el seu llibre dubtant de la capacitat de l'Estat per a regular el ciberespai, a la qual cosa s'afegeix..., doncs si l'Estat no pot, hauran de fer-ho els que l'ocupen. I ja que de manera individual és molt difícil arribar a bon port, aquest sentit de comunitat, que bé es manifesta a gran escala quan es tracta de protestar per lleis que es reputen injustes, sembla ser l'eina que falta per a poder fer-ho.

Normes per a tothom

Amb la intenció expressada de buscar unes normes del joc vàlides per a tots els jugadors, arriba el moment de donar una ullada a la història d'aquesta part de la ciència: l'ètica informàtica.

Deixem també clar que aquesta disciplina no és una matèria nova. Ja des de 1940 podem anar *contemplant* els mil·liaris de l'ètica informàtica (Bynum & Rogerson, 2004). És evident que els

anys quaranta del segle XX no són la prehistòria, i que si ens comparem amb l'enginyeria industrial, o amb l'arquitectura, no som més que uns nouvinguts.

A penes s'ha delimitat i configurat l'enquadrament institucional de l'exercici de la professió, amb uns col·legis professionals de recent creació i amb unes associacions professionals que, més enllà de la qualitat dels seus treballs, pequen d'una baixa afiliació (ACM -Association of Computer Machinery-; IEEE-Computer Society; ATI- Associació de Tècnics en Informàtica o AEIA- Associació Espanyola d'Informàtica i Automàtica). Cadascuna de les associacions pot tenir, i de fet els té, els seus codis ètics, però pel limitat abast semblen ser predicadors en el desert.

Codis ètics

Cada professió té la seua *ethos*; ço és, l'ideal ètic del seu exercici, la qual cosa és l'arquetip del professional davant els altres i davant la societat. Aquest *ethos* professional s'encarna en els anomenats codis ètics. (Vázquez & Barroso, 1996)

Sabem que l'ètica no sorgeix de manera natural en una organització, per la qual cosa cal emprendre una sèrie d'accions per a incorporar aquests comportaments. L'alternativa més comuna sol passar per redactar un *codi ètic*, que ens resulta molt útil per a posar de manifest els principis interns d'actuació i per a detectar conductes desviades d'aquests principis.

Entenem per **codi ètic** un codi de comportament que estableix els valors, creences i normes de conducta que defineixen l'organització i formen part de la seua cultura. És un instrument de gestió.

Hem de tenir sempre present que el codi ètic permetrà que ens relacionem amb el nostre entorn. Però, com diuen (Vázquez & Barroso, 1996), no solament es tracta d'aplicar els criteris i principis ètics en el propi àmbit, sinó també d'harmonitzar adequadament tant els interessos enfrontats en aquest camp com els drets i deures del seu quefer, per a definir així el que és i el que no és ètic en la pràctica professional.

En sentit ampli, si parlem de codis ètics professionals (no solament per a una empresa, per a tot un col·lectiu de professionals), la competència per a la seua elaboració recau en els col·legis professionals: les normes deontològiques les crea el mateix col·lectiu per a regular el comportament dels seus professionals. Un codi de conducta així entès no seria més que una forma d'autoregulació; això és: un acord institucional mitjançant el qual una organització regula els estàndards de conducta dels seus membres. D'aquesta manera, el codi d'un col·legi professional es pot entendre com una regulació addicional de la qual es dota els seus integrants, que classifica habitualment el contingut en relació del professional amb la societat, els clients, els companys de professió i el mateix col·legi professional. (Garriga Domínguez, 2012)

La professió forma un entramat social amb altres professions; per això, l'Estat estableix les normes generals que al marge de l'estrictament tècnic han de respectar els grups professionals. (Vázquez & Barroso, 1996)

Què ha de contenir un codi ètic?

Podríem resumir dient que una relació dels compromisos de l'empresa tant cap a dins com cap a fora (usuaris, clients, treballadors, proveïdors, accionistes, societat en general...) i, sembla obvi, des del respecte a la llei .

Encara que hi ha diferents propostes, en pla general podríem dir següent (Navas & Guerres, 2007) que un codi inclouria:

- Prohibicions que expliciten les disposicions legals o contractuals sancionables pels tribunals.
- La promoció de valors positius que puguin ser assumits per l'empresa i que expressen la seua cultura i personalitat.
- Els diferents àmbits sensibles en què puguin aparèixer problemes ètics respecte a les decisions o comportaments professionals, que propose guies d'actuació en aquests casos.
- Idealment, un codi ètic ha d'ajudar a resoldre **dilemes ètics**, és a dir, que ajuden a aclarir la postura dels empleats en situacions d'incertesa ètica i que, a més, porten a conductes generals i contínues que l'organització considere ètiques i apropiades.

Creació de codis ètics

Ens adonem que, com diu (Donnelly, Gibson, & Ivancevich, 1997) que molts es limiten a cenyir-se al text de la llei sense entrar en els valors de la companyia. També n'hi ha que miren només portes endins, i obliquen la societat en general i, és obvi, n'hi ha que s'escriuen com un adorn, per a no posar-se mai en pràctica.

Com que busquem codis ètics eficaços i que es porten a la pràctica, podem seguir l'estratègia proposada per (Donnelly, Gibson, & Ivancevich, 1997):

- En primer lloc, traduïm les creences i valors de l'organització en patrons específics de comportament ètic. Els objectius de rendiment han de ser realistes.
- Una vegada ho tenim clar, realitzem seminaris sobre ètica .
- Per a protegir el seu dia a dia, establim un lloc de defensor de l'ètica . Alguna cosa així com *El síndic de greuges*, o bé un comitè de seguiment. Fins i tot hi ha companyies que arriben a contractar els serveis d'advocats i consultors que exerceixen de vigilants.

Una vegada tenim clars quines són les nostres creences, els nostres valors, i redactem aquests patrons esperats de comportament, hem de tenir clar en quins camins ens movem. Per a (Mateos, 1998) hi ha unes línies generals a respectar:

- No vulnerar la llei .
- Actuar sempre com ho faria un bon ciutadà.
- Ser raonable i pragmàtic.
- Oferir les mateixes oportunitats a tots els treballadors.
- Actuar de forma justa i equitativa davant tots els agents, encara que no estiga expressament requerit per la llei .

Cal, per a tancar aquest epígraf, assenyalar el que NO ha de ser un codi ètic, seguint (Bynum & Rogerson, 2004):

- No ha de ser una relació de lleis.
- No ser marcs complets on, a la manera de successió de casos, de què passa si (*what if*) queda resolta tota possible contingència, tota possible acció a prendre. No són llistes exhaustives que donen solució a tot. Ha d'inspirar, ajudar a deduir que fer en cada situació, però no és un receptari.

Funcions dels codis ètics

Per a què ens servirà en la pràctica un codi ètic? Les funcions que (Bynum & Rogerson, 2004) els assignen són:

- Inspiració: han d'identificar valors i idees que puguin absorbir els professionals, fer propis.
- Educació: servir de pauta de formació, per exemple, per als novençans en l'organització, que encara no s'han amarat de l'esperit d'aquesta.
- Guia de referència.
- Rendició de comptes davant la societat, perquè quede clar què s'ofereix i, per tant, se'n pot recriminar el no-compliment.
- Execució: per a forçar, d'alguna manera, les bones pràctiques.

Bibliografia

Baud, J.-L. (2016). *ITIL V3*. Barcelona: edicions ENI.

Bynum, T. W., & Rogerson, S. (2004). *Computer ethics and professional responsibility*. Cornwall: Blackwell.

Claver, E. (1996). *Manual de Administración de Empresas*. Madrid: Civitas.

Coupland, Sr. (1996). *Microsiervos*. Barcelona: B.

De George, R. (2003). *The ethics of information technology and business*. Cornwall: Blackwell.

de Miguel, E. (1999). *Introducción a la Gestión (Management)*. (Vol. I). València: SPUPV.

Díaz de Castro, J., & Redondo, C. (1996). *Administración de Empresas*. Madrid: Pirámide.

Domínguez, A. G., Bolado, R. B., Gómez, S. Á., & Miranda, J. F. (2012). *Fundamentos éticos y jurídicos de las TIC*. Cizur Menor (Navarra): Aranzadi.

Donnelly, J. H., Gibson, J. L., & Ivancevich, J. M. (1997). *Fundamentos de Dirección y Administración de Empresas*. Homewood: Irwin.

Dudley, A., Bramen, J., & Vincenti, G. (2012). *Investigating Cyber Law and Cyber Ethics: Issues, Impacts and Practices*. EUA: IGI Global.

- Ess, C. (2011). *Digital Media Ethics*. Cambridge: Polity Press.
- Gélinier, O. (1967). *La moral de la empresa y el destino de la nación*. Madrid: Esograf.
- Himanen, P. (2004). *La ética del hacker y el espíritu de la era de la información*. Barcelona: Destino.
- Jarvis, J. (2010). *Y Google ¿cómo lo haría?* Barcelona: Gestión 2000.
- Joyanes Aguilar, L. (2010). *Ciberseguridad. Retos y amenazas a la seguridad nacional en el ciberespacio*. Madrid: Ministerio de Defensa.
- Latorre Sentís, J. (2019). *Ética para máquinas*. Barcelona: Ariel.
- Lessig, L. (2001). *El código y otras leyes del ciberespacio*. Madrid: Taurus.
- Livingstone, S. (2009). *Children and the internet*. Cambridge: Polity Press.
- Mateos, P. (1998). *Dirección y objetivos de la empresa actual*. Madrid: Centro de Estudios Ramón Areces.
- McKenna, T. (1994). *La nueva conciencia psicodélica*. Barcelona: Planeta.
- Ortega y Gasset, J. (1968). *Meditación de la técnica*. Madrid: Revista de Occidente.
- Porter, E. (2011). *Todo tiene un precio: Descubre que el valor de las cosas afecta al modo en que nos enamoramos, trabaja*. Madrid: Aguilar.
- Prensky, M. (Octubre de 2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, 9(5).
- Sabater, F. (1991). *Ética para Amador*. Madrid: Ariel.
- Toulouse, G. (2003). *Una mirada sobre la ética de las ciencias*. Madrid: El Laberinto.
- Vázquez, J. M., & Barroso, P. (1996). *Deontología de la informática. Esquemas*. Madrid: Instituto de Sociología Aplicada.